

Grundlagsutskottet

Justitiekanslerns i statsrådet berättelse för år 2024

INLEDNING

Remiss

Justitiekanslerns i statsrådet berättelse för år 2024 (B 5/2025 rd): Ärendet har remitterats till grundlagsutskottet för betänkande. Det har också remitterats till övriga fackutskott för utlåtande. Tidsfrist: 5.12.2025.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- justitiekansler Janne Salminen, Justitiekanslersämbetet
- referendarieråd, avdelningschef Petri Martikainen, Justitiekanslersämbetet
- kanslichef Tuula Majuri, Justitiekanslersämbetet.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Behandling av berättelsen

(1) Enligt 108 § 3 mom. i grundlagen ger justitiekanslern årligen riksdagen och statsrådet en berättelse om sina ämbetsåtgärder och sina iakttagelser om hur lagstiftningen följs. Justitiekanslerns berättelse för 2024 remitterades till grundlagsutskottet i september 2025, och de andra fackutskotten fick lämna utlåtande till grundlagsutskottet senast den 5 december 2025.

(2) I enlighet med väletablerad praxis har grundlagsutskottet i behandlingen av berättelser från justitiekanslern i statsrådet och riksdagens justitieombudsman vanligen inte särskilt tagit ställning till de högsta laglighetsövervakarnas enskilda avgöranden eller ställningstaganden (se t.ex. GrUB 2/2025 rd, stycke 3, GrUB 2/2024 rd, stycke 3, GrUB 6/2022 rd, stycke 2, GrUB 11/2021 rd, stycke 13, och de betänkanden som det hänvisas till där: GrUB 16/2020 rd, GrUB 5/2018 rd, GrUB 1/2017 rd, GrUB 3/2016 rd och GrUB 8/2015 rd). Utskottet har betonat laglighetskontrollens oberoende och har således inte heller konstitutionellt ansett det vara helt korrekt att riksdagens fackutskott i sina utlåtanden till grundlagsutskottet behandlar enskilda klagomålsavgöranden (GrUB 16/2021 rd, stycke 18).

(3) Grundlagsutskottet inskräpper dessutom, precis som tidigare, att utskottets uppgifter läggs fast i 74 § i grundlagen och andra grundlagsbestämmelser och att utskottet inte tar upp enskilda

Betänkande GrUB 2/2026 rd

medborgares skrivelser till utskottet, om exempelvis laglighetsövervakarnas klagomålsavgöranden, till behandling (PeVP 13/2019 vp, § 10, se även PeVP 95/2018 vp, § 14). Enskilda medborgares begäranden om undersökning och omprövning eller klagomål och andra liknande skrivelser till utskottet som gäller justitiekanslerns verksamhet föranleder alltså inga åtgärder i utskottet. Utskottet betonar att det inte är besvärinstans i fråga om justitiekanslerns klagomålsavgöranden (se även GrUB 2/2024 rd, stycke 4, GrUB 6/2022 rd, stycke 3, och GrUB 16/2021 rd, stycke 4).

Berättelsens struktur och innehåll

(4) Berättelsen innehåller en allmän översikt över verksamhetsåret. I översikten granskas också arbetssituationen, det internationella samarbetet samt justitiekanslersämbetets organisation, personal och ekonomi. Dessutom redogörs det i berättelsen för justitiekanslerns övervakning av lagligheten i presidentens och statsrådets ämbetsåtgärder, övervakningen av rättskipningen och laglighetskontrollen av myndigheter och andra som sköter offentliga uppgifter samt justitiekanslersämbetets uppgifter i anslutning till visseblåsarskyddet. I slutet av berättelsen ingår statistiska uppgifter om justitiekanslersämbetets åtgärder och arbetssituation. Berättelsen innehåller också särskilda temaartiklar om centrala iakttagelser och åtgärder i samband med laglighetskontrollen.

(5) Berättelsen innehåller som vanligt inledande ord av justitiekanslern och biträdande justitiekanslern. Justitiekansler Tuomas Pöysti behandlar i sitt bidrag digitaliseringens krav på lagstiftningen. Pöysti beskriver bland annat frågor om regleringen av digitalisering och digital teknik och hur man kan både främja användningen av teknik och trygga rättigheter.

(6) Biträdande justitiekansler Mikko Puumalainen behandlar i sitt bidrag den högsta laglighetskontrollens självständighet och ställning. Hans iakttagelser hänför sig till den offentliga debatten om laglighetskontrollen och tryggandet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna i den högsta laglighetskontrollen.

Antalet ärenden som gäller laglighetskontroll

(7) I anslutning till laglighetskontrollen av myndigheter och andra som sköter offentliga uppgifter lämnades det in 1 987 klagomål 2024. Av dessa ledde 1 411 klagomål till en noggrannare laglighetsbedömning. Under verksamhetsåret inleddes 43 ärenden på eget initiativ och utfördes 17 laglighetskontrollbesök.

Laglighetskontroll rörande lagberedningen

(8) I avsnittet om justitiekanslerns tillsyn över lagligheten i republikens presidents och statsrådets ämbetsåtgärder behandlas den laglighetskontroll som gäller lagberedningen. Justitiekanslern övervakar särskilt att grundlagen och de internationella människorättsförpliktelserna iakttas, att rätten till inflytande tillgodoses, att lagstiftningen är konsekvent och att EU-rätten beaktas på tillbörligt sätt. Grundlagsutskottet har också tidigare fäst uppmärksamhet vid den ökade arbetsbördan inom laglighetskontrollen (t.ex. GrUB 2/2025 rd, stycke 9—14).

Betänkande GrUB 2/2026 rd

(9) Berättelsen innehåller en temaartikel som behandlar frågan om när det finns anledning att i en proposition begära utlåtande av grundlagsutskottet och hur justitiekanslern övervakar detta. Grundlagsutskottet anser att artikelns tema är viktigt. Grundlagsutskottet fäster uppmärksamhet vid följande synpunkter som hänför sig till artikelns tema.

(10) Av grundlagsutskottets konstitutionella uppdrag följer enligt statsrådets anvisningar för utarbetande av regeringspropositioner (avsnitt IV.12) att propositionens förhållande till grundlagen ska beskrivas i ett eget avsnitt, om lagförslaget innehåller en eller flera bestämmelser vars grundlagsenlighet eller förhållande till en förpliktelse som gäller de mänskliga rättigheterna behöver bedömas. Om det råder osäkerhet om huruvida avsnittet behövs, ska det hellre skrivas än lämnas bort (se även GrUU 19/2016 rd, s. 3). Avsnittet om lagstiftningsordning ger också riksdagen viktig information som bas för bedömningen av huruvida propositionen bör behandlas i grundlagsutskottet (GrUB 8/2015 rd, GrUU 4/2015 rd, GrUU 1/2015 rd, GrUB 2/2001 rd, s. 3—4, och GrUU 57/2006 rd, s. 3). Enligt anvisningarna för utarbetande av regeringspropositioner ska man vid beskrivningen av propositionens förhållande till grundlagen nämna vilken paragraf i grundlagen eller vilken grundläggande fri- eller rättighet det är fråga om. I bedömningen ska det tydligt framgå och specificeras vilka bestämmelser i förslaget som i ljuset av grundlagen eller rättspraxis ter sig mångtydiga eller principiellt betydelsefulla. Grundlagsutskottet har fäst statsrådets allvarliga uppmärksamhet vid att de bestämmelser i grundlagen som är centrala för bedömningen av propositionen tydligt bör lyftas fram i propositionerna för att riksdagens rätt att få information tillgodoses på behörigt sätt (GrUU 47/2025 rd, stycke 3—4). Grundlagsutskottet har också i sin praxis konstaterat att en bedömning som är av betydelse för bedömningen av lagstiftningsordningen ska ingå i avsnittet om förhållandet till grundlagen samt lagstiftningsordning, även om konstitutionella frågor har behandlats någon annanstans i propositionen (se GrUU 4/2015 rd, s. 3.)

(11) Grundlagsutskottet har för tydlighetens skull (GrUB 6/2025 rd, stycke 13) påpekat att man vid utvecklingen av lagberedningens kvalitet i första hand bör koncentrera sig på själva lagtexten och därefter på motiveringen till den föreslagna lagstiftningen samt den konstitutionella bedömningen av förslagen. Enligt utskottet ska lagstiftning beredas så att den är förenlig med grundlagen och den övriga rättsordningen samt så att den är tydlig och begriplig. Utskottet har även under den senaste tiden tvingats fästa uppmärksamhet vid bland annat oklarheter i lagförslagen och brister i motiveringen till lagstiftningsordningen (se t.ex. GrUU 51/2025 rd och GrUU 42/2024 rd).

(12) Grundlagsutskottet har fäst vikt vid anvisningarna för utarbetande av regeringspropositioner (se t.ex. GrUU 46/2024 rd, stycke 6, och de utlåtanden som nämns där). I anvisningarna sägs det att om det råder osäkerhet om ett lagförslags grundlagsenlighet eller förhållande till människorättskonventioner, ska det i avsnittet om propositionens förhållande till grundlagen tas in ett uttryckligt uttalande där det sägs att det är önskvärt att propositionen förs till grundlagsutskottet för behandling. Ett sådant uttalande tas inte in, om inte en bedömning av propositionen i grundlagsutskottet verkligen behövs på grund av något tolkningsproblem. Vidare har utskottet betonat att ett sådant uttalande inte bör tas in i motiveringen i andra oklara fall än de som nämns i anvisningarna (GrUU 4/2026 rd).

Betänkande GrUB 2/2026 rd

(13) Justitiekanslern har i samband med laglighetskontroll som gäller lagberedning också lyft fram att när man bedömer behovet av att grundlagsutskottet behandlar saken finns det samtidigt behov att lyfta fram de tolkningsfrågor angående grundlagen som är sådana att ett ställningstagande av utskottet skulle behövas med beaktande av tidigare tolkningspraxis (GrUB 2/2025 rd, stycke 11, och GrUB 2/2024 rd, stycke 8).

Temaartikel om domstolspraktik

(14) I temaartikeln ”Domstolspraktik” behandlas i berättelsen så kallad auskultering som innebär att juris magistrar efter att ha fått examen arbetar vid domstol i ett år. Domstolspraktiken omfattar två praktikperioder på sex månader. Den första perioden genomförs vid en tingsrätt och den andra i en tingsrätt, hovrätt eller förvaltningsdomstol. Numera tilldelar domarutbildningsnämnden titeln vicehäradshövding till dem som utfört domstolspraktiken.

(15) Enligt artikeln har temat blivit föremål för laglighetskontroll inom den så kallade strukturella laglighetskontrollen. Biträdande justitiekanslern har i sin övervakning fäst särskild uppmärksamhet vid den domstolspraktik som genomförs vid tingsrätterna. Biträdande justitiekanslern har lyft fram behovet av att göra en kritisk bedömning av hur väl domstolspraktiken fungerar för att auskulteringen ska locka jurister in på domarbanan och ge dem färdigheter för domarbetet. Grundlagsutskottet anser att artikelns tema är viktigt. Utskottet instämmer i biträdande justitiekanslerns uppfattning om betydelsen av att utveckla domstolspraktiken.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Grundlagsutskottets förslag till beslut:

Riksdagen godkänner ett ställningstagande med anledning av berättelse B 5/2025 rd.

Utskottets förslag till ställningstagande

Riksdagen har ingenting att anmärka med anledning av berättelsen.

Betänkande GrUB 2/2026 rd

Helsingfors 24.2.2026

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Heikki Vestman saml
medlem Fatim Diarra gröna
medlem Petri Honkonen cent
medlem Hannu Hoskonen cent
medlem Atte Kaleva saml
medlem Teemu Keskisarja saf
medlem Kimmo Kiljunen sd
medlem Jarmo Lindberg saml
medlem Mira Nieminen saf
medlem Johanna Ojala-Niemelä sd
medlem Onni Rostila saf
medlem Henrik Vuornos saml
medlem Johannes Yrttiaho vänst.

Sekreterare var

utskottsråd Lauri Koskentausta.